

PREMA ZELENOJ PROMENI: RODNA RAVNOPRAVNOST NIJE SAMO IGRA BROJEVA TOWARDS THE GREEN SHIFT: GENDER EQUALITY ISN'T JUST A NUMBERS GAME

Danilo Veličkov¹, Jelena Andreja Radaković², Katarina Velemir³

¹Univerzitet u Beogradu-Fakultet organizacionih nauka,
danilo.velickov@fon.bg.ac.rs

²Univerzitet u Beogradu-Fakultet organizacionih nauka,
jelenaandreja.radakovic@fon.bg.ac.rs

³Univerzitet u Beogradu-Fakultet organizacionih nauka,
katarina.velemir@fon.bg.ac.rs

Apstrakt: Rodno pitanje i rodna ravnopravnost nastavljaju da budu pitanja od velikog značaja za dalji razvoj pravednih i održivih društava u 21. veku. Ovome se pridružuju i urgentna pitanja koja se odnose na životnu sredinu, ekološku održivost, ciljeve održivog razvoja i sam održivi razvoj. Imajući u vidu značaj rodne ravnopravnosti jedan od ciljeva održivog razvoja je posvećen samo ovoj problematici. Autori rada skreću pažnju svojim istraživanjem na ovo bitno pitanje. Radi odgovora na njihova istraživačka pitanja, sprovedeno je istraživanje čiji rezultati su nedvosmisleno ukazali na potrebu za nastavkom rada u ovoj izuzetno značajnoj oblasti. Takođe, rezultati istraživanja mogu da budu od značaja drugim istraživačima, dajući im pogodne informacije o mogućim pravcima delavanja radi poboljšanja uloge žena, devojaka i devojčica i njihove percepcije ekološke održivosti i ciljeva održivog razvoja.

Ključne reči: Žene, životna sredina, ekološka održivost, ciljevi održivog razvoja.

Abstract: Gender issues and gender equality remain critical for the advancement of just and sustainable societies in the twenty-first century. This is joined by urgent issues related to the environment, ecological sustainability, sustainable development goals and sustainable development itself. Bearing in mind the importance of gender equality, one of the goals of sustainable development is dedicated only to this issue. The authors of the paper draw attention to this important question through their research. To answer their research questions, a survey was conducted, and the results demonstrated the need for continued work in this vitally important topic. Furthermore, the study findings may be valuable to other researchers, providing them with relevant information on potential actions to improve the role of women, girls, and young women, as well as their perception of ecological sustainability and sustainable development goals.

Key words: Women, environment, environmental sustainability, sustainable development goals.

1. UVOD

„Žene imaju vitalnu ulogu u ekološkom menadžmentu i razvoju. Njihova puna participacija je stoga ključna za dostizanje održivog razvoja.“ (Član 20, Rio Deklaracija)

Rodno pitanje sve više zaokuplja pažnju u literaturi koja se odnosi na zaštitu životne sredine, ekološku održivost, održivi razvoj i ciljeve održivog razvoja (COR), a pre svega na peti cilj održivog razvoja koji se odnosi na Rodnu ravnopravnost. „Dostizanje rodne ravnopravnosti i osnaživanje žena predstavlja integralni deo svih 17 ciljeva. Jedino obezbeđivanjem prava žena i devojaka u okviru svih ciljeva mi možemo da imamo pravdu i inkluziju, privrede mogu da rade za sve, te da održe našu zajedničku životnu sredinu za sadašnje i buduće generacije“ (United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women [UN Women], n.d.).

Svakako treba naglasiti da nam je ostalo mnogo manje od decenije za ispunjenje 2030 Agende za održivi razvoj (*2030 Agenda for Sustainable Development*), a da je pitanje rodne ravnopravnosti za njeno ispunjenje od fundamentalnog značaja, jer ono obezbeđuje obećanu pravdu, mir, razvoj, prosperitet i napredak ljudske civilizacije. „Rodna nejednakost, kao što su prava na soptvenu zemlju i smanjen pristup energiji, vodi i sanitarnim uslovima za žene, ima negativne uticaje na ljudsko zdravlje, životnu sredinu i održivi razvoj. Stoga je uključivanje rodniha pitanja u globalnu agendu životne sredine od suštinskog značaja za težnju ka zdravijoj planeti za sve.“ (Geneva Environmental Network, n.d.)

S druge strane „zelena promena“ (eng. *green shift*) je neophodna za zelenu tranziciju i razvoj jer predstavlja put ka održivijem društvu koje je svesno ekoloških kriza, spremno da aktivno odgovori na pretnje globalnog zagrevanja i klimatskih promena, a koje „praktikuje“ zelenu privredu, prelazi sa linearne na cirkularnu ekonomiju, omogućava zelenije poslove i teži ka nižim emisijama gasova staklene bašte uz usvojene planove neto nultih emisija. „Kredibilna i merljivo razmatranje rodne ravnopravnosti predstavlja konkretan način, na koji investiciona i poslovna zajednica moraju da sprovedu svoja obećanja u smislu pozitivnog uticaja. U ovoj novoj paradigmi, pomeraju se brojke u pravom smeru - ka održivijoj, otpornijoj i pravednijoj budućnosti za sve“ (United Nations Development Programme [UNDP], n.d.).

2. RODNA RAVNOPRAVNOST

Postoje različiti koncepti zasnovani na težnji i nastojanju da se uspostave kriterijumi za promociju jednakosti među ljudima. Među njima je i rodna ravnopravnost, kao ključni aspekt savremenog društva. Kada se radi o definisanju pojma rodne ravnopravnosti evidentno je da postoji nedostatak standardizovane terminologije rodne ravnopravnosti. Za potrebe ovog istraživanja može se uzeti definicija Indeksa rodne ravnopravnosti Evropskog instituta za rodnu ravnopravnost koja je zasnovana na pojednostavljenoj opštoj definiciji rodne ravnopravnosti kao „jednagog udela u imovini i jednagog dostojanstva i integriteta između žena i muškaraca“ (Babović, 2016, p. 11).

U organizacionom i socijalnom kontekstu muškaraca i žena, rodna ravnopravnost predstavlja skup parametara koji omogućavaju isto učešće i muškaraca i žena. To implicira da ova pravila imaju veću vrednost od tradicionalnih normi, i da se njima potiskuju stereotipna shvatanja i predrasude prema kojima su najčešće žene te koje se svrstavaju u neravnopravne položaje u odnosu na muškarce i njihovim se dostignućima pridaje manji značaj.

Donošenjem Zakona o rodnoj ravnopravnosti, Republika Srbija ukazala je na neophodnost da se oblast rodne ravnopravnosti (upravo zbog svoje velike važnosti za celokupno društvo) izdvoji i kao takva normativno uredi. Ovim Zakonom uređen je pojam rodne ravnopravnosti i njeno značenje, kao i mere politike za ostvarivanje i unapređivanje rodne ravnopravnosti. U Zakonu o rodnoj ravnopravnosti predstavljene su vrste planskih akata u oblasti rodne ravnopravnosti i način izveštavanja o njihovoj realizaciji, institucionalni okvir za ostvarivanje rodne ravnopravnosti, nadzor nad primenom zakona i druga pitanja od značaja za ostvarivanje i unapređivanje rodne ravnopravnosti (Član 1. Zakon o rodnoj ravnopravnosti).

Prema Zakonu o rodnoj ravnopravnosti, rodna ravnopravnost podrazumeva jednaka prava, odgovornosti i mogućnosti, ravnomerno učešće i uravnoteženu zastupljenost žena i muškaraca u svim oblastima društvenog života. Rodna ravnopravnost predstavlja i „jednake mogućnosti za ostvarivanje prava i sloboda, korišćenje ličnih znanja i sposobnosti za lični razvoj i razvoj društva, jednake mogućnosti i prava u pristupu robama i uslugama, kao i ostvarivanje jednake koristi od rezultata rada, uz uvažavanje bioloških, društvenih i kulturološki formiranih razlika između muškaraca i žena i različitih interesa, potreba i prioriteta žena i muškaraca prilikom donošenja javnih i drugih politika i odlučivanja o pravima, obavezama i na zakonu zasnovanim odredbama, kao i ustavnim odredbama“ (Član 3. Zakon o rodnoj ravnopravnosti; Đukić, 2022).

Dakle, promoviše se ideja da su svi ljudi slobodni da razvijaju svoje lične kapacitete, sposobnosti i karijere. Pored toga, podstiče se i donošenje individualnih odluka koje nisu zasnovane na tradicionalnim ulogama žena i muškaraca. Podstiču se i u prvi plan ističu različite težnje i potrebe kako žena, tako i muškaraca čime se neosporivo povećava celokupno društveno blagostanje.

Jednakost ne treba izjednačavati sa time da žene i muškarci moraju biti isti, već da se i ženama i muškarcima moraju pružiti jednaka prava i mogućnosti, odnosno da im se izbor šansi i odgovornosti neće sužavati u zavisnosti od toga da li je neko rođen kao žena ili kao muškarac. Rodna ravnopravnost podrazumeva da se uzimaju u obzir interesi, potrebe i prioriteti žena i muškaraca, čime se prepoznaje različitost različitih grupa žena i muškaraca. Rodna ravnopravnost nije žensko pitanje, ali bi trebalo da brine i u potpunosti uključi i muškarce i žene. Ravnopravnost između žena i muškaraca posmatra se i kao pitanje ljudskih prava i kao preduslov i pokazatelj održivog razvoja usmerenog na sve (European Institute for Gender Equality [EIGE], 2023).

3. ZELENA PROMENA

„Zelena promena uključuje tranziciju koja mora da uključi COR pri čemu se ističe njena zavisnost od društvene jednakosti i rodne ravnopravnosti“ (Kilden genderresearch.no, n.d.) Ovome se dodaje i društvena i ekonomska održivost kao deo klimatski prijateljskog društva kome težimo, a u kome se posebno ističe i da: „Iako klimatske promene ne diskriminišu i utiču na sve, žene i muškarci, zbog različitih društvenih uloga, mogu različito da iskuse posledice klimatskih promena, pri čemu su žene često nesrazmerno negativno pogođene ovim promenama. Žene, u poređenju sa muškarcima, često imaju ograničen pristup resursima, manji pristup pravdi, ograničenu mobilnost i ograničen glas u kreiranju odluka i uticaju na politiku“ (Petrović et al., 2020; UN Women, n.d.).

Ovome treba dodati i Evropski Zeleni dogovor (*European Green Deal*) koji je Evropska komisija usvojila 2019. godine u kome sve istaknute oblasti kao što su klima, energija i transport imaju za zadatak transformaciju Evropske unije u moderno društvo sa konkurentnom privredom koje teži da nema neto nulte emisije gasova staklene bašte do 2050. godine, sa ekonomskim rastom koji je odvojen i ne zavisi od upotrebe sirovina, a „ni jedna osoba i ni jedno mesto nisu ostavljeni iza“ (European Commission [EC], n.d.), ali kome se zamera da se „tranzicijom u zelenu ekonomiju upravlja od strane muškaraca, te da je stoga ‘rodno slepa’ i nije ‘rodno transformativna’“ (Heffernan et al., 2022; Machin & Tan, 2022).

4. STUDIJA SLUČAJA: ŽENE, DEVOJKE, DEVOJČICE, EKOLOŠKA ODRŽIVOST I COR

Istraživanje prikazano u radu je sprovedeno tokom oktobra meseca 2023. godine, kao nastavak istraživanja koje sprovodi Centar za ekološki menadžment i održivi razvoj Univerziteta u Beogradu – Fakulteta organizacionih nauka u oblasti rodne ravnopravnosti, klimatskih promena, ekološke održivosti i održivog razvoja. Online upitnik koji je prosleđen kao pilot projekat iz oblasti uloge žena, devojaka i devojčica u oblasti ekološke održivosti i COR je popunilo 140 ispitanika (od čega se 117 ispitanika (83.6 posto) izjasnilo da su ženskog roda, 22 muškog (15.7 posto), a jedan ispitanik je označio za svoj rod drugo (0.7 posto)).

Anketa je od ukupno 14 pitanja imala samo dva koja su demografskog karaktera (rod i godine života), imajući u vidu da je na prvom mestu imala za cilj da ispita mišljenje, procenu i percepciju ispitanika o zadatim temama te da bude jednostavna za popunjavanje. Većina pitanja je bila otvorenog tipa, pitanje „Koliko smatrate da je važno promovisanje i zaštita prava žena, devojaka i devojčica?“ je ocenjivano na Likertovoj skali od 1 do 5, a autorima rada su posebno bili interesantni odgovori na pitanje „Zašto ste odlučili da učestvujete u ovoj anketi?“.

Svi ispitanici su dobrovoljno popunili anonimnu anketu. Za analizu i obradu rezultata korišćena je deskriptivna statistika upotrebom statističkog paketa SPSS 24.

5. DISKUSIJA I ZAKLJUČAK

Prosečna starost ispitanika je 36.62 godine. Najstariji ispitanik ima 86 godina, a najmlađi 19, a najveći broj ispitanika zanimljivo ima 32 godine (13.5 procenata). Od 140 ispitanika, na žalost 50.4 procenata nikada nije čulo za COR. Svest o COR varira od regiona do regiona i među različitim grupama ljudi. Dok Ujedinjene nacije i mnoge vlade promovišu COR, ne daju im sve zemlje i organizacije prioritet niti ih aktivno promovišu, a podizanje svesti o COR je od vitalnog značaja za njihovu uspešnu implementaciju i postizanje održivijeg i pravednijeg sveta.

Kada su upitani koliko smatraju da je važno promovisati i štiti prava žena, devojaka i devojčica, najveći broj ispitanika je dao visoke ocene – 85.1 procenata je dalo ocenu 5, a 10.6 procenata je dalo ocenu 4 (ukupno 95.7 procenata ispitanika).

Kada su pitani zašto su odlučili da učestvuju u anketi, ispitanici su rekli:

- Jer duboko verujem u rodnu ravnopravnost i njen značaj.
- Zbog važnosti ovog pitanja za celokupno društvo.
- Jer je važno dati svoj doprinos u postizanju ravnopravnosti polova.
- Zbog važnosti ženskih prava.
- Odlučio sam da učestvujem jer smatram da je tema važna i želeo sam da doprinesem istraživanju.

Na otvoreno pitanje „Zašto mislite da je važno podržavati prava žena, devojaka i devojčica?“ neki od odgovora koji se izdvajaju su:

- Žene se suočavaju sa diskriminacijom u svojoj porodici (sa definisanom ulogom majke-domačice i pripadajućim poslovima), na svom poslu (za koji su manje plaćene od muškaraca) i u društvu generalno.
- Kada žene imaju pristup obrazovanju, zdravstvu i ekonomskim prilikama, to ima pozitivan efekat na ekonomski rast i razvoj zemlje. Obrazovane žene često podstiču obrazovanje svoje dece, što ima dugoročne koristi za zajednicu i društvo u celini. Kvalitetna zdravstvena zaštita dovodi do smanjenja stope smrtnosti, boljeg reproduktivnog zdravlja i smanjenja broja neželjenih

trudnoća. Podsticanje ravnopravnosti polova može doprineti smanjenju nasilja nad ženama i devojčicama.

Ženska prava su sastavni deo postizanja Ciljeva održivog razvoja jer se dotiču svakog aspekta razvoja, od ekonomskog rasta i zdravlja do obrazovanja, održivosti životne sredine, mira i pravde. Sa tim na umu, pohvalno je to što je 82.3 procenata ispitanika smatralo da postizanje rodne ravnopravnosti može pozitivno da utiče na postizanje drugih ciljeva. Rodna ravnopravnost i zaštita prava žena nisu samo suštinski ciljevi sami po sebi (COR 5), već deluju i kao katalizatori napretka u drugim oblastima održivog razvoja. Za postizanje COR-a potrebno je prepoznati da su prava žena ljudska prava i da je njihovo osnaživanje kamen temeljac globalnog napretka.

Kada su ispitanici upitani koji su to po njima COR koji su usko povezani sa pravima žena, devojaka i devojčica, najviše glasova dobio je COR 4 Kvalitetno obrazovanje (91,5 procenata), zatim COR 10 Smanjenje nejednakosti (86.5), COR 8 Pristojan rad i ekonomski rast (85.1), a tek onda COR 3 Zdravlje i dobrobit (77.3), COR 2 Bez siromaštva (58,2) i COR 1 Bez gladi (52.5) dokazujući da je upravo ono polje gde ispitanici smatraju da su žene najnejednakije među jednakim u Srbiji ustvari njihove mogućnosti zaposlenja i dostizanja visokih položaja. Upravo ovo pokazuje da i ako je anketa bila globalno o pravima žena, devojaka i devojčica, ispitanici su je posmatrali iz prizme Republike Srbije, nemajući na umu druge regione gde je recimo siromaštvo i glad primarni problem žena, a dostupnost obrazovanja skoro nemoguća kategorija. Posebno je i interesantno da je najveći broj ispitanika naveo balans između porodice i posla, dece i uspeha na visokim pozicijama, kao glavni izazov sa kojim se žene danas suočavaju u njihovoj sredini.

Na pitanje „Kako mislite da ovi izazovi mogu da se reše ili poboljšaju” ispitanici su rekli:

- Radom na svesti prvenstveno žena na ovu temu, a potom i muškaraca.
- Samo obrazovanjem se žene mogu osnažiti.
- Napredovanjem, bez obzira na odsustvo zbog trudničkog i porodijskog.
- Podizanjem svesti kroz razne edukacije i priču o mentalnom zdravlju, rodnoj ravnopravnosti.
- Jedan od načina je kroz različite radionice i organizacije.
- Jačanjem solidarnosti među ženama, osnaživanjem u svakom smislu i podsticanjem da budu hrabre.

Agenda „Ne ostavljajte nikoga iza”, o kojoj Elizabet Stjuart i Džesika Vudrof raspravljaju iz perspektive rodne ravnopravnosti, otvara vrata analizi moći u kojoj je evidentno da ekonomska, politička i društvena marginalizacija žena direktno izaziva iskustvo „ostavljenosti” (Stuart & Woodroffe, 2016). „Ne ostavljajte nikoga iza” naglašava da je neophodno da se osigura da u prednostima razvoja uživaju svi, sa posebnim fokusom na doseganje do najmarginalizovanije i najugroženije populacije.

Kao zaključak ističe se činjenica da je na pitanje „Da li ste već ili biste želeli da se uključite u inicijative koje podržavaju prava žena, devojaka i devojčica ili COR?” na žalost najmanji broj ispitanika je odgovorio sa Da (39 procenata), a najveći sa Nisam siguran/sigurna. Postavlja se pitanje za neko buduće istraživanje, zašto su ispitanici toliko pozitivno pričali o ženskim pravima u svojim odgovorima na otvorena pitanja, a tako su nesprenni da učestvuju u borbi za ista?

LITERATURA

- Babović, M. (2016). *Indeks rodne ravnopravnosti u Republici Srbiji*. Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva, str. 11.
- Đukić, T. (2022). *Reprezentacija žena u politici u novim medijima u Srbiji*, doktorska disertacija. Univerzitet u Nišu – Filozofski fakultet.
- European Commission -EC. (n.d.). *The European Green Deal: Striving to be the first climate-neutral continent*. Dostupno na: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en
- European Institute for Gender Equality – EIGE. (2023). *Gender equality*. Dostupno na: <https://eige.europa.eu/publications-resources/thesaurus/terms/1059>.
- Geneva Environmental Network (n.d.). *The Gender and Environment Nexus*. Dostupno na: <https://www.genevaenvironmentnetwork.org/resources/updates/gender-and-the-environment/>.
- Kilden genderresearch.no (n.d.). *Gender equality is essential for the green shift*. Dostupno na: <https://kjonnsforskning.no/en/2021/10/gender-equality-essential-green-shift>.
- Machin, A., & Tan, E. (2022). Green European citizenship? Rights, duties, virtues, practices, and the European Green Deal. *European Politics and Society*, 1-16. <https://doi.org/10.1080/23745118.2022.2118984>
- Petrović, N., Stanojević, K., Radaković, J. A., & Ćirović, M. (2020 Septembar 20-23). Percepcija žena o klimatskim promenama: Studija slučaja. U M. Vidović, K. Vukadinović & D. Popović (Eds.), *Zbornik radova XLVII Simpozijuma o operacionim istraživanjima - SYM-OP-IS 2020*, (pp. 11-16), Beograd, online. Saobraćajni fakultet: Beograd.
- Rio Declaration on Environment and Development (1992). *Report of the United Nations Conference on Environment and Development*. Dostupno na: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_CONF.151_26_Vol.I_Declaration.pdf.
- Stuart, E., & Woodroffe, J. (2016). Leaving no-one behind: can the Sustainable Development Goals succeed where the Millennium Development Goals lacked? *Gender & Development*, 24(1), 69–81. doi:10.1080/13552074.2016.1142206
- United Nations Development Programme -UNDP (n.d.). *Gender Equality Isn't Just A Number's Game*. Dostupno na: <https://www.undp.org/blog/gender-equality-isnt-just-numbers-game>.

United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women - UN Women (n.d.). *Women and the Sustainable Development Goals (SDGs)*. Dostupno na: <https://www.unwomen.org/en/news/in-focus/women-and-the-sdgs#:~:text=Achieving%20gender%20equality%20and%20women's,now%20and%20for%20future%20generations>.

Veličkov, D. (2021). *Integrisanje rodne perspektiva u sistem obrazovanja: dostignuća i izazovi, master rad*. Univerzitet u Nišu – Pravni fakultet.

Zakon o rodnoj ravnopravnosti (Službeni glasnik RS, br. 52/2021).